

Dhima ya Mwingilianomatini kwenye Hadithi za Watoto katika Kiswahili

Leonard Herman

Ikisiri

Wasimulizi na waandishi wa fasihi ya Kiswahili kwa watoto, wamekuwa wakitumia mtindo wa kuchanganya vipengele mbalimbali vya kisanaa katika kazi moja. Mbinu hii inatazamwa na makala haya kuwa ni mwingilianomatini katika fasihi. Mathalani, mwandishi anayeandika au kusimulia hadithi za Kiswahili hasa za watoto, hujikuta akichanganya matini za nyimbo, semi, hadithi ndani ya hadithi, maigizo, matumizi ya ishara na kadhalika. Kuchanganya huko kwa vipengele tofauti katika kazi moja ni kitu ambacho kimezoeleka sana miongoni mwa wanafasihi. Makala haya yana lengo la kubainisha dhima mbalimbali za vipengele hivyo kuingiliana.

1.0 Utangulizi

Mwingilianomatini katika fasihi ni dhana ambayo imekuwa ikijitokeza sana kwa sababu mbalimbali za kifasihi. Wakati mwingine mwingiliano huu hubainishwa kabisa na wataalamu wa fasihi simulizi kama mtindo wa kawaida katika kumbo za fasihi. Kwa mfano, Mulokozi (1989) anasema kwamba mojawapo ya sifa kuu ya fasihi simulizi ni vipera vyake kuingiliana katika utendaji. Pamoja na mtindo huo kuwa wa kawaida katika fasihi, bado sababu zake hazijabainishwa wazi katika uhakiki wa kazi za fasihi. Kwa mantiki hiyo, kuna haja ya kuchunguza sababu zake ili kupanua uelewa katika taaluma ya fasihi. Makala haya yana lengo la kuzionesha sababu hizo za kuingiza vipengele mbalimbali vya kisanaa katika fasihi kwa kuchunguza hadithi za watoto.

Pengine, tuanze kwa kujiuliza swali, hadithi ni nini? Jibu la swali hii ni muhimu ili kupata uelewa wa awali katika hoja za makala haya. Zipo maana kadhaa zinazotolewa na wanafasihi mbalimbali kuhusu dhana ya hadithi. Mulokozi (1989) anafafanua hadithi kama,

Fasihi yenye kusimulia habari fulani (*narrate*). Hivyo, hii ni fasihi ya ki-hadithi na fani zake huwa na sifa zifuatazo: hueleza matukio katika mpangilio fulani mahususi, huwa na wahusika, yaani, watendaji au watendwaji, katika matukio yanayosimuliwa, hutumia lugha ya kimaelezo, utambaji au utoaji wake huweza kuambatana na vitendo au ishara na huwa na maudhui ya kweli au ya kubuni, na yenye funzo fulani kwa jamii. Kumbo hii inazo nui na tanzu nyingi. Zinazofahamika zaidi hapa kwetu ni hadithi za kubuni, safa (kama visakale, mapisi, tarihi, kumbukumbu), na visasili.

Aidha, Wamitila (2004) anaeleza kama ifuatavyo:

Hadithi ni masimulizi ambayo hutumia lugha ya mjazo au nathari na mtiririko wake huwa mwepesi au sahili. Urefu wa hadithi hutofautiana kutoka kitanzu/kipera kimoja hadi kingine. Kwa ujumla, kuna hadithi ambazo ni za kubuni na nyingine za kihistoria.

Maelezo hayo ya Mulokozi na Wamitila hayatofautiani sana na yale ya King'ei na Kisovi (2005) ambao wanasema kuwa, hadithi ni masimulizi ya kimfululizo yasiyo ya kishairi. King'ei na Kisovi wanaendelea kufafanua kuwa hadithi ni mojawapo ya vipera vya fasihi simulizi. Wahusika katika hadithi huweza kuwa binadamu au viumbe wowote waliopewa sifa za kibinadamu. Matendo ya wahusika hawa hukifanya kisa kukamilika. Hadithi huwa fupifupi na zenye kutumia mtindo wa moja kwa moja ili kueleweka kwa urahisi.

Kwa kuzingatia maana zote hizo kwa ujumla, tunaweza kusema kuwa hadithi ni kipera cha fasihi simulizi kinachowasilishwa kwa njia ya masimulizi ya kinathari, yenye muundo sahili na kwa kawaida huwa na wahusika wachache kwa ajili ya kubeba dhamira. Hadithi hizi katika jamii nyingi hasa za Kiswahili zinaanza kwa fomula maalumu. Kwa mfano, Senkoro (2006) anasema kuwa mianzo iliyozoeleka sana ni ile inayoanza na,

Msimulizi:	Paukwa...!
Wasikilizaji:	Pakawa...!
Msimulizi:	Hadithi, hadithi...
Wasikilizaji:	Hadithi njoo uongo njoo, utamu kolea, na kadhalika.

Hadithi hizi pia huwa na miisho maalumu, kwa mfano,

Msimulizi:	Wakaishi kwa raha mustarehe au hadithi yangu imeishia hapo.....au niliwaacha wakifurahia maisha mimi nikatoka huko.....
-------------------	---

Sifa nyingine za hadithi zimebainishwa na Mulokozi (1989 na 1996) na Wamitila (2004). Pamoja na maelezo hayo, makala haya yanamakinikia hadithi za watoto kwa maana ya hadithi zinazolenga hadhira ya watoto. Hadithi hizi zinakuwa na wahusika wachache wenye ujumbe wa moja kwa moja, muundo wake ni sahili, lugha inayotumika ni rahisi na vitabu vyake vimejaa picha au michoro.

Aidha, inafaa pia tueleze aina ya mtoto tunayemzungumzia katika makala haya. Dhana ya mtoto katika jamii inaweza kufasiliwa kwa mitazamo mingi kutokana na vigezo tofautitofauti. Makala haya yatachukulia mtoto kuwa ni mtu yeyote mwenye umri chini ya miaka 18, aliye chini ya uangalizi wa mtu mzima

kimalezi yaani, ambaye bado hajapewa uhuru kamili na jamii wa kujitawala kiakili, kimaamuzi, na kadhalika.

Data ya makala haya imepatikana kutoka katika sampuli ya vitabu vitano vya hadithi za watoto. Kwa kuvitaja, ni kitabu cha *Bahati na Mumewe* cha Mwenda (1995), *Neema Jasiri* cha Chimbambala (2005), *Mtoto Mrembo* cha Mrikaria na Omari (2006), *Watoto wanaofanana* cha Mrikaria na Omari (2006), na *Mkungu na Pweza* cha Rashid (2007). Uteuzi wa vitabu hivyo vitano kama sampuli umefanyika kwa nasibu. Unasibu huo umetokana na imani kuwa mbinu hii ya mwingilianomatini hujitokeza katika hadithi zote, hivyo hakukuwa na haja ya kuweka vigezo vingi vya uteuzi. Lakini, kwa ujumla makala imeteua vitabu hivyo kwa kuzingatia kigezo cha hadithi zake kuwa na ujumbe kwa watoto, lugha rahisi, muundo sahili, na kadhalika.

2.0 Mwege wa Kinadharia

Makala haya yataongozwa na mwege wa kinadharia wa mwingilianomatini. Ili hadhira ya fasihi ielewe kazi yoyote ya fasihi lazima ihusishe vipengele vingine nje ya muktadha wa usomaji au usimulizi ule (Mshengyezi, 2003). Dhana ya kuingiza vipengele hivi ndiyo huitwa mwingilianomatini. Wataalamu wanaounga mkono mawazo ya nadharia hii wanamtaja mwasisi wa nadharia hii kuwa ni Mikhail M. Bakhtin ambaye alikuwa mwanaisimu na mhakiki wa kazi za fasihi aliyeishi kati ya mwaka 1895-1975 (Njogu na Wafula, 2007). Njogu na Wafula wanazidi kusema kuwa Bakhtin aliamini kwamba kazi ya fasihi ina sauti mbalimbali zinazolingiana na kupiga mwangwi katika kazi nyingine zilizotangulia, zilizopo au zitakazokuja baadaye. Ufafanuzi huo pia uliwahi kutolewa na Wamitila (2006) aliposema kuwa Bakhtin anaamini kuwa utanzu wa riwaya una uwezo wa kuingiza vipengele vya tanzu nyingine lakini ukabakia na sifa zake kama utanzu. Hali hiyo ndiyo pia hujitokeza katika hadithi mbalimbali za Kiswahili ambazo zina mwingiliano na vipengele vingi sana katika kazi moja. Kwa ufafanuzi wa Wamitila, utanzu wa fasihi kuwa na vipengele vingine ndani yake hakuondoi hadhi ya utanzu huo. Kwa ujumla, tunaposema kuingiliana kwa matini katika kazi za fasihi tunamaanisha kazi moja ya kifasihi kuwa na sifa za tanzu nyingine ndani yake.

3.0 Tanzu Zinazojitokeza katika Hadithi za Kiswahili

Tanzu zinazojitokeza katika hadithi ni nyingi, lakini hapa tutatumia vipengele vichache tu vinavyojitokeza katika hadithi mbalimbali za watoto. Tanzu hizo ni kama hizi zifuatazo:

3.1 Nyimbo

Wimbo unafafanuliwa na Mulokozi (1996) kuwa ni kila kinachoimbwa. Anaendelea kueleza kuwa mambo muhimu katika nyimbo ni muziki wa sauti ya mwimbaji au waimbaji, muziki wa ala (kama ipo), matini au maneno yanayoimbwa, muktadha unaofungamana na wimbo huo, kwa mfano, sherehe, ibada, kilio na kadhalika. Ujitokezaji wa kipengele hiki katika hadithi zilizoteuliwa ni kama ifuatavyo:- katika kitabu cha hadithi ya *Bahati na Mumewe* nyimbo zimetumika katika kurasa za 21, 23, 27, 30, 31 na 32, hadithi ya *Neema Jasili* nyimbo zimetumika katika kurasa za 7, 8 na 9, hadithi ya *Asiyesikia la Mkuu Huvunjika Guu* katika *Watoto wanaofanana* (2006) wimbo umetumika katika ukurasa wa 16.

Katika hadithi nyingi nyimbo za makabila mbalimbali zimekuwa zikitumiwa. Kwa mfano, wasimulizi husimulia hadithi kwa lugha ya Kiswahili lakini mara utakuta wasimulizi hao wakiimba nyimbo kwa lugha nyingine za kikabila. Mathalani katika hadithi ya *Mtoto Mrembo* (2006) kuna wimbo ulio katika lugha ya kabila mojawapo nchini Tanzania. Tazama wimbo huo,

*Eti nenga ti Nahale
Kamwombele tule!
(Kimbunga)*

Maana yake: Mimi ni Nahali
Kamweleze baba

Pia, katika kitabu cha *Watoto Wanaofanana* (2006) kuna wimbo ulio katika lugha ya kabila jingine nchini Tanzania,

Mama: *Wee Katope tila tila ndonya ayi!*
(Katope ogope hiyo mvua)
Mtoto: *Ninguyisa mao ninguyisa!*
Mtoto: (Ninakuja mama, ninakuja)

Data hiyo inaonesha kuwa matumizi ya kipengele cha wimbo katika hadithi ni mtindo wa kawaida lakini bado kuna haja ya kujua dhima ya mwingiliano huo na baadaye katika sehemu zinazofuata.

3.2 Semi

Semi ni tungo au kauli fupifupi za kisanaa zenye kubeba maana au mafunzo muhimu ya kijamii. Semi zinajumuisha tanzu kama vile methali, vitendawili, mafumbo, misimu, lakabu na kauli-tauria (Mulokozi, 1996). Fasili hii ya Mulokozi haitofautiani sana na ile ya M'Ngaruti (2008) anayesema kuwa semi ni tungo au kauli fupi za kisanaa zinazobeba maana au mafunzo ya kijamii.

Aghalabu, semi hutumia lugha fiche iliyobeba maana nzito inayohitaji ufumbuzi. Maana ya M'Ngaruti inaonekana kufaa zaidi kwa sababu amesisitiza kuwa semi hutumia lugha fiche iliyobeba maana nzito. Matini ya semi imejitokeza katika hadithi ya *Mtoto Mrembo* ukurasa wa 6 “hadidi haikawii,” *Watoto wanaofanana* ukurasa wa 14 “Asiyesikia la mkuu huvunjika guu,” *Mkungu na Pweza* ukurasa wa 22 kuna methali isemayo “tamaa mbele mauti nyuma” na “roho mbaya haijengi.”

3.3 Maigizo

Maigizo ni matendo ya kumithilisha kitu au tabia fulani kwa nia ya kufikisha ujumbe kwa jamii; kwa mfano, kama katika jamii kuna wizi, ulevi, ugomvi, ufisadi, rushwa, usengenyaji, unyanyasaji, na kadhalika. Mambo hayo hufanywa na wahusika wa kimaigizo mbele ya hadhira ili kufikisha ujumbe. Matendo yanayofanywa na wahusika wa kimaigizo siyo halisi kwa kuwa wahusika wa kifasihi sio watendaji wake halisi, bali wahusika huvaa tu uhusika kama nguo kwa muda ili kuwakilisha watendaji halisi katika jamii. Maigizo ni kipengele mojawapo cha sanaa za maonesho chenye sifa zifuatazo: dhana inayotendeka, uwanja unaotendewa, watendaji, hadhira (watazamaji), kusudio la kisanaa, muktadha wa kisanaa na ubunifu (Mulokozi, 1996). Katika utambaji wa hadithi mara nyingi fanani hulazimika kuingiza matini ya maigizo katika usanii wake. Endapo matendo anayosimulia katika hadithi yake yanaweza kuigizika basi anayehadithia hulazimika kuigiza. Kwa mfano, msimuliaji wa hadithi akisimulia hadithi yake yenye mhusika/wahusika wanaoimba basi msimuliaji huyo hujikuta akiimba mbele ya hadhira. Huu ni uigizaji. Kuna matendo mengine pia katika usimuliaji yanayothibitisha uigizaji mathalani uchezeshaji wa mabega, miguu, mikono, kichwa, kucheza ngoma, na kadhalika.

3.4 Picha au Michoro mbalimbali

Makala yanatumia dhana ya picha na mchoro yakimaanisha uwakilishi wa sura ya mtu/watu au kitu/vitu kwenye karatasi au kitu chochote kinachoweza kuandikwa juu yake. Sura hiyo inaweza kuwa imechorwa au kupigwa picha kwa kutumia kamera au kuchora kwa kutumia mkono. Katika Hadithi ya *Bahati na Mumewe* picha zinaonekana katika jalada, pia katika ukurasa wa 3, 9, 12, 19, 24, 28 na 32. Katika hadithi ya *Asiyesikia la mkuu huvunjika guu* kuna picha ukurasa wa 14. Katika hadithi ya *Mtoto Mrembo* kuna picha ukurasa wa 5. Katika hadithi ya *Neema Jasili* kuna picha katika ukurasa wa 1, 3, 4, 6 na 8. Katika hadithi simulizi, dhana ya picha hujitokeza kwa sifa kadhaa za mwonekano wa wahusika wa hadithi zinazofafanuliwa na msimulizi mbele ya hadhira. Kwa mfano, zimwi litapewa sifa ya jitu kubwa lenye uwezo wa kumeza watu wa kijiji kizima, lenye uwezo wa kujigeuza mwonekano wake,

lenye manyoya mengi, au lenye sura ya kuogopesha, na kadhalika. Mchoro unaowakilisha zimwi huwa na uwakilishi wenye sifa hizo.

3.5 Hadithi ndani ya Hadithi

Hadithi ndani ya hadithi ni dhana inayomaanisha simulizi moja kuingiliwa na nyingine. Kwa mfano, mwandishi kama msimulizi mkuu wa hadithi anampa nafasi mhusika katika hadithi kusimulia hadithi nyingine. Katika dhana hii kunakuwa na hadhira tofauti kutokana na idadi ya usimulizi. Mathalani, tunaposoma hadithi halafu ndani ya hadithi hiyo tukakuta mhusika mwingine ndani ya hadithi hiyo akiwasimulia wengine, hapo tunakuwa na hadhira ya aina mbili. Sisi kama wasomaji tunakuwa hadhira, na wale wanaosimuliwa na mhusika katika hadithi nao pia ni hadhira nyingine. Kwa mfano, ndani ya hadithi ya kitabu cha *Neema Jasili* kuna wasimulizi wawili. Mmoja ni mwandishi mwenyewe akisimulia. Msimulizi mwingine ni Mtembezi wa hadithini akiwasimulia watoto wa kijiji cha Kaole hadithi inayomhusu Neema.

4.0 Dhima ya Mwingilianomatini katika Hadithi za Watoto

Kama ilivyoelezwa hapo awali, dhana ya mwingilianomatini katika fasihi kwa ujumla ni suala la kawaida kabisa. Lakini swali la kwa nini mwingilianomatini huo hujitokeza, jibu lake linategemeana na uwanja husika. Kwa mfano, Mnenuka (2010) alijadili jinsi ambavyo tamthilia inaweza kuingiliwa na matini za kidrama zinazotokana na mwandishi kuwavalisha uhusika mwingine wa kisanaa wahusika wa tamthilia na kuwapa nafasi ya kuigiza mchezo mwingine ndani ya tamthilia. Mwingiliano huo wa tamthilia ndani ya tamthilia unasadifu dhana ya mwingilianomatini. Pamoja na kujitokeza huko kwa mwingilianomatini katika tamthilia, makala haya yanaangalia dhana hiyo kwa upande wa hadithi za watoto za Kiswahili. Mwingilianomatini katika hadithi za watoto hutumika kwa madhumuni yafuatayo:

4.1 Kuleta Uhai wakati wa Utendaji

Katika uwasilishaji wa fasihi simulizi ni lazima pawepo na fanani na hadhira kwa wakati mmoja. Msimulizi anapokuwa anasimulia, hushuhudia pia mwitiko wa wasikilizaji kwa kuwatazama jinsi wanavyoipokea hadithi yake. Hali hii humfanya msimulizi kuboresha uwasilishaji wake kwa kutumia mbinu na mitindo kadhaa ili kuiteka hadhira na kukamilisha malengo yake. Hapa ndipo dhana ya mwingilianomatini inapoingia kwa sababu katika mbinu hizo za msimulizi, atajikuta akiingiza vipengele vingine vilivyo nje ya hadithi kama vile maigizo, nyimbo, semi, na kadhalika. Dhima kuu inayotawala katika muktadha huu ni kuleta uhai katika masimulizi au usimuliaji. Kwa kuwa msimulizi hufuatilia mwitiko wa wasikilizaji basi hulazimika kuhakikisha kuwa usimulizi

wake unakuwa na uhai fulani kwa maana kuwa kunakuwa na ushirikiano kati ya fanani na hadhira.

Aidha, kutokana na mendeleo ya sayansi na teknolojia, fasihi simulizi kupitia mfumo wa kidijiti siku hizi fasihi hiyo imekuwa ikihifadhiwa kwa njia ya maandishi na mifumo mingine ya kisasa. Pamoja na ukweli kwamba fasihi simulizi iliyohifadhiwa kwa njia ya kidijiti haiwezi kuwa hai kabisa, lakini dhana ya mwingilianomatini husaidia kuleta uhai fulani.

4.2 Kuchangamsha Hadhira

Kwa kawaida, katika usimuliaji wa hadithi msimulizi ndiye mwanzilishi wa mazungumzo kati yake na hadhira. Baada ya msimulizi kuanzisha mazungumzo ya kiusimulizi, wasikilizaji hubaki kimya ili kumsikiliza. Wakati fulani, baadhi ya wasikilizaji huanza kusinzia au kuhisi uchovu. Hali hii humfanya msimulizi achanganye matini ili kuifanya hadhira ichangamke. Hali hii ndiyo inayomfanya msimulizi mara nyingine aimbishe au kutumia nyimbo ili kuichangamsha hadhira. Kwa njia ya kuingiza kipengele cha nyimbo, semi au hadithi ndani ya hadithi, hadhira hujikuta ikichangamka na kumfuatilia msimulizi au mwandishi kwa umakini zaidi.

4.3 Kudokeza Maudhui ya Hadithi husika

Mwingilianomatini husaidia katika kudokeza maudhui ya hadithi. Kwa mfano, katika hadithi nyingi kuna matumizi makubwa ya nyimbo. Nyimbo hizi zinaweza kuimbwa kwa njia ya mahojiano. Kwa ujumla, nyimbo katika hadithi zinatumiwa katika kuleta uhai wakati wa utendaji wa hadithi kwa kuchangamsha hadhira kama ilivyochezwa hapo awali, lakini pia, mwingiliano huu wa matini unasaidia katika kudokeza maudhui ya hadithi. Kwa mfano, ndani ya kitabu cha *Watoto wanaofanana* kuna hadithi ya “*Asiyesikia la mkuu huvunjika guu.*” Kwanza, kichwa cha hadithi chenye kinamulika maudhui ya hadithi nzima. Hadithi inahusu wanandoa wawili waliokaa pamoja kwa muda mrefu bila ya kupata mtoto. Baadaye wanandoa hao waliamua kwenda kwa mganga wa jadi ili awasaidie. Mganga wa jadi aliwasaidia kwa kuwapa dawa ya kuwasaidia kupata mtoto. Dawa hiyo ilikuwa na sharti moja kubwa kuwa mtoto atakayezaliwa asinyeshewe na mvua. Kila siku wazazi hao walichukua tahadhari kwa kuhakikisha kuwa wanafuatilia nyendo za mtoto wao ili asikiuke sharti hilo. Siku moja mtoto alikwenda kucheza na watoto wenzake. Mvua ikaanza kuonesha dalili ya kunyesha. Kama kawaida yule mtoto (*Katope*) akaanza kujiandaa akimbilie nyumbani kwa nia ya kufuata maelekezo ya wazazi. Wenzake walimtisha kuwa endapo angewaacha wangempiga. Hivyo *Katope* akaogopa na kuwasubiri. Mvua ilipoanza kunyesha mama yake kule nyumbani alianza kuhangaika baada ya kutomuona mwanae. Alianza kuimba:

Mama: *Wee Katope tila ndonya ayi!*
(Katope ogopa hiyo mvua!)...

Wimbo huo pia unamulika maudhui ya hadithi kuwa endapo sharti la mtoto kutonyeshewa litakiukwa basi jambo baya litampata. Kwa hakika, katika hadithi hiyo, baada ya mtoto kuanza kukimbia akielekea nyumbani na huku akinyeshewa na mvua, alianza kumong'onyoka taratibu na hatimaye alipokaribia nyumbani alibadilika kabisa na kuwa udongo. Maudhui yanayopatikana ni pamoja na kuwaheshimu wakuu au wazazi. Pia, kutokubaliana na mawazo yote ya marafiki isipokuwa yale yenye manufaa.

4.4 Kuvuta Usikivu wa Hadhira

Watoto wanapokuwa wanasikiliza au kusoma hadithi, mara nyingi hujikuta wakijishughulisha na mambo mengine. Kwa mfano, wengine huanza kucheza na wenzao na kusahau kuwa wanasikiliza hadithi au kuanza kusinzia. Dhana ya mwingilianomatini huwakusanya pamoja watoto kifikra ili waifuatilie vizuri hadithi kuanzia mwanzo mpaka mwisho. Mathalani, mtoto mchanga anapokuwa anachezea kikombe cha rangi moja, hukizoea na hatimaye kukichoka na kuanza kulia. Kwa vile mama wa mtoto ni mbunifu hujitahidi kutafuta kikombe cha rangi nyingine au kitu kingine tofauti ili kumfanya mtoto aendelee kufurahia mchezo. Halikadhalika, katika utambaji wa hadithi, msimulizi anapooni watoto wanaonesha dalili ya kuchoka au kumakinikia mambo mengine, hutafuta matini mpya ya kumfanya msikilizaji aweze kusikiliza kwa makini. Hali hii ya kuhama kidogo kutoka kwenye simulizi kuu inaweza kuchukuliwa kama ukengeushi wa makusudi wenye nia ya kufanikisha usimulizi wa hadithi.

4.5 Kuwawezesha Watoto kupokea Mambo Mengi kwa Wakati Mmoja

Dhima mojawapo ya hadithi kwa ujumla ni kuifunza jamii ili iweze kupata elimu kwa ajili ya maendeleo. Katika fasihi ya watoto dhima ya kumfundisha mtoto kwa kutumia hadithi ni nyenzo muhimu. Msimulizi anapokuwa anasimulia wakati huohuo huwa anaifundisha hadhira yake. Kwa hiyo, msimulizi mara nyingi hutumia ubunifu wake wa hali ya juu ili kuhakikisha kuwa msikilizaji wake anaelewa vizuri. Katika ubunifu wa msimulizi, suala la mwingilianomatini huwa ni msaada wake mkuu kwa kuwa humfanya msikilizaji wake aweze kuwa na uwezo wa kupokea mambo mengi kwa wakati mmoja. Kwa mfano, wakati mtoto anasimuliwa hadithi bado kwa upande mwingine anapata dondoo za nyimbo, mashairi, semi, lugha zaidi ya moja, na kadhalika. Katika usimulizi wa hadithi kwa watoto, sawa na mfano wa mwalimu darasani, fanani huiwezesha hadhira yake ya watoto kujifunza kupitia mambo mengi sana. Mwingilianomatini huwa ni silaha kwa msimulizi hasa katika kuiridhisha hadhira yake. Kwa kuwa hadhira inakuwa na uzoefu wa

kubeba mambo mengi wakati mmoja kupitia mwingilianomatini, hali hii humfanya msimulizi kutumia njia hii kama mbinu ya kuibadilishia vionjo hadhira yake kutokana na mwitiko unaotawala kimuktadha.

4.6 Kuwaaminisha Watoto kuhusu Yanayosimuliwa

Mara nyingi mtoto hupenda kupata uhakika fulani wa kile anachosimuliwa. Katika ulimwengu wake, uwezo wa kujua kuwa kile anachokisikiliza au kukisoma ni umithilishaji wa uhalisia unakuwa bado ni mdogo. Ili hadhira hii ya watoto iweze kuamini kwa haraka zaidi, katika hadithi hasa zilizoandikwa matumizi ya picha na michoro husaidia sana. Picha na michoro hiyo humfanya mtoto kuamini kuwa kile akionacho ni ushahidi tosha wa kile alichokisoma au atakachokisoma. Kwa mfano, mtoto anaposoma hadithi ya *Mkunga na pweza* ukurasa wa 14-15 anakutana na mchoro wa mkunga akimkimbiza pweza. Mchoro huu humfanya mtoto aamini kuwa yale anayoyasoma ni ya kweli. Aidha, mtoto anaposoma kitabu chenye hadithi ya *Neema Jasili*, kwenye jalada anaona mchoro mzuri unaomuonesha Neema, binti mdogo akiwa amemkaba babu, mtu mzima. Kuanzia hapo, mtoto husoma hadithi akiamini kuwa matini ile iliyoko kwenye jalada inathibitisha ukweli ulioko ndani ya hadithi. Hata matumizi ya nyimbo za makabila mbalimbali ya Tanzania husaidia kumwaminisha mtoto kwamba anachosimuliwa ni matukio ya kweli.

4.7 Kuipumzisha Hadhira

Msimulizi wa hadithi mara nyingi huisimulia hadithi yake huku akifuatilia mwitiko wa wasikilizaji. Kama ni hadithi iliyoandikwa, mwandishi anakuwa msimulizi lakini wakati huohuo akijifanya msikilizaji kwa kuhisi kuwa mahala fulani panahitaji kuwapumzisha hadhira kwa kuwahamisha kidogo kutoka kwenye simulizi. Kwa mfano, msimulizi anaweza kutumia mbinu za sanaa za maonesho kama vile uigizaji, mabadiliko ya sauti, ishara, mikunjo ya uso, na kadhalika. Mbinu hii ya kuchanganya matini husaidia hadhira kupumzika kidogo ili kuepuka uchovu unaotokana na kusikiliza au kusoma hadithi. Kwa mfano, msimulizi au mwandishi anaweza kusimulia hadithi yake na kupumzisha hadhira ya watoto kwa kuanza kuimba nyimbo, kuingiza misemo, kuigiza, na kadhalika.

4.8 Kuiliwaza Hadhira ya Hadithi

Hadithi nyingine huwa zina matukio yanayoamsha hisia za wasikilizaji (hadhira). Kwa mfano, hadithi inaweza kuwa ya mhusika aliyepata masaibu yanayoifanya hadhira ipate hisia za majonzi. Wengine kati ya hadhira ya watoto huonesha dalili za kutoa machozi au kulia kutokana na huruma inayowajia. Katika kuwezesha malengo ya hadithi kukamilika msimulizi hulazimika kukengeuka kihadithi na kujikuta akiingiza matini tofauti ili kuiweka hadhira

yake sawa. Kwa mfano, nyimbo katika baadhi ya hadithi hutumika ili kuiliwaza hadhira hasa pale panapokuwa na suala la kusikitisha (Wamitila, 2004).

4.9 Kutambulisha Utamaduni wa Jamii Husika

Katika hali ya kawaida kabisa isiyohitaji utafiti wa kina, hadithi nyingi za Kiswahili zimetokana na zile za makabila mbalimbali. Sababu ya hali hii pengine ni kutokana na asili ya wazungumzaji wa lugha ya Kiswahili. Wazungumzaji wa lugha ya Kiswahili walio wengi wanatoka katika makabila mbalimbali yenye lugha mahususi. Kwa mfano, katika nchi ya Tanzania wazungumzaji wengi wa Kiswahili wamejifunza lugha hii kama lugha ya pili kwao. Hali hii pia ndiyo inayokuza Kiswahili na fasihi yake. Mtu anayejua Kinyamwezi, Kihaya, Kiha, Kichaga, Kinyakyusa, Kimasai, Kijaluo au lugha nyingine mbali ya hizo, huweza kusimulia hadithi kutoka katika lugha yake ya asili kwa Kiswahili na hivyo kuikuza fasihi ya Kiswahili. Kwa hiyo, kitendo cha kuingiza nyimbo za kikabila katika hadithi za Kiswahili hasa kwa watoto ni kuonesha asili ya hadithi hiyo. Kwa kufanya hivyo, hudumisha/kutambulisha utamaduni wa jamii husika. Kama ilivyoelezwa hapo awali kuwa hadithi au ngano nyingi za Kiswahili zimetokana na zile za makabila, basi kuchanganya nyimbo zilizo katika lugha za kikabila ni kuzipa uasili hadithi hizo. Mwingilianomatini huu, kifasihi husaidia kutambua kuwa kumbe hadithi fulani chanzo chake ni kabila fulani. Kutambua asili ya hadithi ni hatua mojawapo ya kitafiti katika kujua muktadha unaovyaza maudhui ya hadithi husika.

5.0 Hitimisho

Makala haya yanahitimisha kwa kusisitiza kuwa hadithi za watoto ni fani ambayo inahitaji ubunifu mkubwa wa fanani kulingana na muktadha tawala. Hali hii ndiyo inayofanya fani hii hasa inapoigusa hadhira ya watoto kuingiza dhana ya mwingilianomatini. Kama ilivyokwishaelezwa hapo awali kuwa uchanganyaji huu wa matini ni kitu cha kawaida, lakini sababu za uchanganyaji huo zilikuwa bado hazijabainishwa wazi katika hadithi za watoto. Makala yameweza kufafanua dhana ya mwingilianomatini katika hadithi kwa watoto na umuhimu wake kifasihi. Ili kukamilisha malengo mbalimbali kisanaa, mwandishi hana budi kuhusisha matini mbalimbali katika hadithi yake.

Marejeo

- Chimbalambala, D.J. (2005). *Neema Jasiri*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- King'ei, K. na C.N.M. Kisovi. (2005). *Msingi wa Fasihi Simulizi*. Nairobi: Kenya Literature Bureau.
- M'Ngaruti. (2008). *Fasihi Simulizi na Utamaduni*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Mnenuka, A. (2010). Fomula ya Tamthilia ya ndabi ya Tamthilia (PTT) katika Tamthilia Teule za Kiswahili. Katika *Kioo cha lugha* Juz. 8, kur. 93-106.
- Mrikaria, S.E. na S. Omari. (2006). *Mtoto Mrembo: Fasihi Simulizi-Hadithi (5)*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili.
- Mrikaria, S.E. na S. Omari. (2006). *Mtoto Mrembo: Fasihi Simulizi-Hadithi (6)*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili.
- Mulokozi, M.M. (1989). "Tanzu za Fasihi Simulizi." Katika, *Mulika*. Na. 21. Dar es Saalaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili, kur. 1-24.
- Mulokozi, M. M. (1996). *Utangulizi wa Fasihi ya Kiswahili*. OSW 105: Fasihi ya Kiswahili. Dar es Salaam: Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Mushengyezi, A. (2003). *Twentieth Century Literary Theory*. LIT. 224: Literature. Kampala: Makerere University.
- Mwenda, D. (1995). *Bahati na Mumewe*. Dar es Salaam: Educational Publishers and Distributors Ltd.
- Njogu, K. na R. M. Wafula. (2007). *Nadharia za Uhakiki wa Fasihi*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Rashid, A.M. (2007). *Mkunga na Pweza*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Senkoro, F.E.M.K. (2006), "Fasihi ya Kiswahili ya Majaribio: Makutano baina ya Fasihi Simulizi na Andishi," *Kioo cha Lugha*. Idara ya Kiswahili, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Juz. 4.
- TUKI. (2004). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu (Toleo la Pili)*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili.
- Wamitila, K. W. (2003). *Kamusi ya Fasihi: Istilahi na Nadharia*. Nairobi: Focus Publications Ltd.
- Wamitila, K.W. (2004). *Kichocheo cha Fasihi Simulizi na Andishi*. Nairobi: English Press.
- Wamitila, K.W. (2006). *Uhakiki wa Fasihi: Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.